

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENYA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA
VHUVHILI (SAL)

BAMMBIRI •A U RANGA (P1)

•ARA 2008

MARAGA: 120

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri i¹/₄i ¹/₄i na masia³/₄ari a fumimbili (12).

PFESANI

1. He¼i bammbiri ¼i na khethekanyo n¼a: A, B, C na D.

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyon»ivho
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari
KHETHEKANYO YA C: Phen»a na kushumisele kwa luambo
KHETHEKAYNO YA D: Ma¼walwa/·itheretsha
2. Kha khethekanyo ya A u swika ya C, ni lavhelelwa u fhindula mbudziso dzo¼he.
3. Kha khethekanyo ya D, ni lavhelelwa u fhindula mbudziso mbili dzine na dzi pfesesa.
4. Thomani KHETHEKANYO I°WE NA I°WE kha sia¼ari ·ISWA, hune ya fhelela hone ni talele.
5. °walani zwi no vhalea, nahone nga vhuronwane.
6. Ni dzhiele nzhele mupele¼o, khethekanyo ya maipfi, kushumisele kwa madanzi, zwiga zwa u vhala na tswayo khathihi na kuvhumbelwe kwa mafhungo.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYON¼IVHO

Vhalani mafhungo aya nga vhuronwane uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzi a tevhelaho.

Vhu¼e ha khan»iso ho vhaledzw

LIMPOPO

ni kha sia¼ari ¼i tevhelaho

MARABASTAD • A MULOVHA

Vharema vho%he vha no dzula Marabastad, Pretoria, vho vha vha songo tendelwa u tshimbila magondoni nga murahu ha awara ya fumi vhusiku. Nga tshenetsho tshifhinga tsha awara ya fumi vhanna, vhafumakadzi na vhana vho vha vha tshi tea u vha vho khunyelela n»uni dzavho, nahone vho e»ela. Arali mapholisa vha u wana wo kovhelelwa u tshi khou tshimbila vhusiku u si na luçwalo lwa thendelo u a farwa wa iswa dzhele ya Mudanyani tsini na mulambo wa Apies. Nga »uvha %i tevhelaho wa iswa khothe. Khothe i »o u vhona mulandu wa lifhiswa ''ten-bob''. •o vha **dzema** uri nga awara ya fumi vhusiku vhathu vho%he vha vharema vha tevhedze tsimbi yo lilaho, nahone vha bve magondoni a Marabastad. Tsimbi yo vha i tshi lidzwa nga "ten to ten".

Hezwi musi tsimbi ya u thoma i tshi lila u **tsivhudza** vhathu uri vha bve magondoni nga miçwe Migivhela, ho vha hu tshi bvelela pholisa %a murema %ilapfu vhukuma, ma»an»a a%o a tshi tou nga musingo wa n»ou, ngeno misipha ya%o yo oma sa tsimbi. •o vha %i na milenzhe mihulu i fhiraho ya vhathu vho%he vha Pretoria. Mielo ya tshienda tshine %a ambara ndi fumi%hanu (size 15). Vhathu vho%he vho vha vha tshi %i gaela vha tshi ri butsu %a%o %a vhupholisa %o vha %i tshi tou itelwa %one fhedzi ngei %imagani %a zwienda. Nge pholisa i%o %a vha %one %i tsivhudzaho vhathu nga "Ten to ten", %o mbo »i swa dzina %a "Ten to ten".

Vha»ivhi vha mafhungo vha ri "Ten to ten" o **davhuka** Tzaneen, a »a u %o»a mushumo ngeno Pretoria. •içwe »uvha o dzula sosani henefha Marabastad a tshi khou »**imvumvusa** na vhaçwe, %içwe %ihwarahwara %a mbo »i rwa çwananyana wa sosani nga mpama. Khotsi a uyo musidzana vho ri u bva mulomo, na vhone vha rwiwa lu shushaho vhukuma lwe vha bva na mikota. Tswotswi i%o mathina %o vha %i tshi khou %ongisa lufhanga lwe %a vha %o lu fara. Vhaambi vha ri u nga sema muthu, wa mu nyadzisa nga vhathu, kana wa mu dzhiela zwine a vha nazwo phan»a ha vhaçwe vhathu, fhedzi hu na zwivhili zwine wa si fanele u zwi ita khae: u mu dzhiela khomba yawe kana wa mu bvisela lufhanga uri u mu %havhe. Tswotswi i%o %o khakha nga u bvisela Mafemani lufhanga. •o rwiwa lwe mapholisa a tshi swika a wana %o dzidzivhala %i tshi tou nga %o thulwa nga tshidimela. Muhulwane wa mapholisa wa mutshena o ri ene u bva tshe a vha pholisa ha athu u %angana nazwo hezwi. *Ten to ten* o mbo »i tholwa a vha pholisa %a u tsivhudza vhathu u bva magondoni a afho Marabastad.

- 1.1 Mafhungo aya a khou bvelela ngafhi? (1)
- 1.2 Ri ½eeni dzina ¼a dzhele ¼o bulwaho afho mafhungoni na uri i wanala ngafhi. (2)
- 1.3 Inwi arali no vha ni hone nga itsho tshifhinga hu tshi itea aya mafhungo a u dzivhiswa ha vhathu u tshimbila vhusiku no vha ni tshi »o ita mini? (2)
- 1.4 Ndi ngani "*Ten to ten*" o tholwa vhupholisani? Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 1.5 Ri ½eeni zwithu zwiraru zwi no ¾alula tshivhumbeo tsha "*Ten to ten*". (3)
- 1.6 Tendani kana ni hanedze, ni dovhe ni tikedze phindulo ya½u kha mafhungo a tevhelaho:
- 1.6.1 Mulayo uyu wa uri vharema vha songo tshimbila vhusiku mangondoni ndi wavhu»i. (2)
- 1.6.2 "*Ten to ten*" o vha e tswotswi ¼i no ofhiwa. (2)
- 1.7 Dzina ¼a "*Ten to ten*" ¼e a irwa a tshi bebwa ndi ¼ifhio? (1)
- 1.8 Ndi zwifhio zwine muthu a sa »o zwi ita kha "*Ten to ten*"? Bulani tshithihi. (1)
- 1.9 ,eani mabulazwithihi kana pfanywa dza maipfi o ¼walwaho nga ma½e»eretsendama afho mafhungoni. (4)
- 1.10 *Ten-bob* ndi vhugai? (1)
- 1.11 Ni zwi »ivha hani uri "*Ten to ten*" o vha a tshi khou ¾o»a mushumo? (2)
- 1.12 Bulani n»ila ye "*Ten to ten*" a tholwa ngayo. Ni vhona yo tea? Tikedzani phindulo ya½u. (4)
- 1.13 Mafhungo a tevhelaho o vhilingana, zwino inwi a dzudzanyeni a tevhekane zwavhu»i. Shumisani zwiga zwa mu¼walo zwo teaho:
- Arali mapholisa vha u wana u tshi khou tshimbila vhusiku; vha a u fara vha u isa dzhele; wa bvisa "*ten bob*"; nga »uvha ¼i tevhelaho u a iswa khothe. (3)

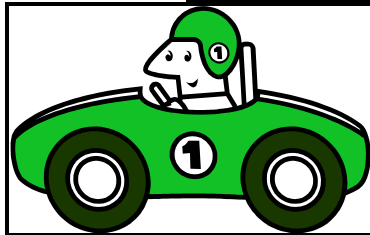
1HANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

¹alelani zwifanyiso zwi tevhelaho. °walani mafhungo nga maipfi a re vhukati ha 50 na 60 ni tshi khou sumbedza mabu»o o fhambanaho ane muthu a nga a tevhela vhtushiloni.

Shango ¼o »ala nga khonadzeo.

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: PHENQA NA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

3.1 1oredzani maipfi a tevhelaho afho ho salaho zwikhala.
°walani 3.1.1 u swika 3.1.20, ni 3oredze maipfi ayo e na
1/2ewa.

[thuntsha; pfa; tsilu; motshari; mahayani; khuvhabvu;
levha; lovha; vhavha; 1/2ea; dziphanga; dzingilasini;
ambulentsi; tshigidi; dzikhomba; 3angana; dadzi; halwa;
fhedzi; mapholisa]

Hu na vhugevhenga vhunzhi vhu no bvelela vhuponi ha 3.1.1
... na dzi»oroboni. Ndi kanzhi ri tshi 3.1.2 ... vhathu vho
3havhana nga 3.1.3 ... U tshi vhudzisa zwine vha lwela, u
»o wana zwi sa 3.1.4 ... mudzio. Dzithavenini ndi hone hune
vhathu vha huvhadzana vhukuma. Nndwa nnzhi dzi vuswa
nga vha3hannga vha tshi lwela 3.1.5 ... Musi muthu o no
kangwa u a 3.1.6 ... U nga wana a tshi vho tevhula 3.1.7 ...
ha vha2we vhu re 3.1.8 ... Halwa a vhu bebi 3.1.9 ...
Khathihi 3.1.10 ... u »o wana yo 3.1.11 ... ya makhotho.
Zwi tshi vho 3.1.12 ... na 3.1.13 ... tshi a bva. Tshi »o
ri u 3.1.14 ... vhathu vha balangana. Dziveni dza 3.1.15
... dzi tshi sala dzi tshi swika, dzi »o wana hu si tshe na
muthu wa u 3.1.16 ... vhu3anzi. 3.1.17 ... i »o bva sibadela
ya »a u dzhia 3.1.18 ... Arali muthu o 3.1.19 ... hu mbo »i
»a goloi ya 3.1.20 ... ya hwala tshitumbu.

(20)

3.2 Lavhelesani gara»a i tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khayoy.

	<p>Vho-Mr na Mrs Senga: Vha khou rambiwa kha mbingano ya La»ani musidzana wa lupedzi wa munnawavha»e vho john na musadziwavha»e Vho-Edzisani vha Ma»avhela na Takalani nwana wa mu»hannga wa Vho Mr na Mrs Marandela vha Tshiawelo Zone 3</p> <p>¶uvha: 20 Fulwi 2008 Fhethu: Ma»avhela Tshifhinga: Awara ya 10 Vha »ivhadze Mashudu kha 083 496 2323</p>
<p>KHA METSE 1 + 1 = 2</p>	
<p>KHA MBINGANO 1 + 1 = 1</p>	

- 3.2.1 Gara»a iyi ndi ya lushaka-»e? Tikedzani phindulo ya»u. (2)
- 3.2.2 Hu khou vhingana vhoneyi? (1)
- 3.2.3 Mushumo wa mbingano u »o farelwa ngafhi nahone nga tshifhinga-»e? (2)
- 3.2.4 Ni tshi »o»ou khwa»hisa uri ni »o vha ni hone ni nga kwama nnyi nahone hani? (2)
- 3.2.5 »alutshedzani uri zwo »walwaho kha tshan»a tsha monde zwi amba mini. (2)
- 3.2.6 Topolani dzina »i songo »walwaho nga n»ila yone ni »i khakhulule. (3)
- 3.2.7 Topolani ipfi lo »walwaho »a sa swaiwe, ni »i »wale nga n»ila yo teaho, ni dovhe ni »i shumise fhungoni. (2)
- 3.2.8 Fhindulani mbudziso dzi tevhelaho nga **ee** kana **hai**, ni dovhe ni tikedze phindulo ya»u:
- (a) La»ani ndi tshisiwana. (2)
 - (b) La»ani ndi ene muhulwane ha hawe. (2)
 - (c) Mbingano iyi ndi ya vhatu vha mbeu nthihi. (2)

3.3 Vhalani mafhungo aya no tou »ige»a ni kone u fhindula Vhu»e ha khan»iso ho vhaledzw ni kha sia»ari »i tevhelaho

mbudziso dzi no a tevhela.

Tshikolo ndi tshavhu»i. Muthu muꝑwe na muꝑwe ane a khou vherega zwavhu»i o dzhena tshikolo. Hezwi zwi amba uri thitshere u na mushumo muhulu shangoni. Vhathu vhane vha khou bveledza shango ¼ashu vho fhira zwan»ani zwa mathitshere. Vhana vha tshikolo vha fanela u hulisa mathitshere. Hu si mathitshere fhedzi, vhabebi na vhaun»i vhone ri vha sia ngafhi? °wana a nga si ye tshikoloni arali a songo ¼a. °wana u »i phina a tshi khou tamba na vhaꝑwe o ambara dzhunifomo yo kunaho. °wana ane a vuledza pfunzo dzawe, ha vha na bu»o ¼e a tevhela, hoyo ndi munna.

- 3.3.1 °walani fhungo ¼a u thoma ¼i kha khanedza. (2)
- 3.3.2 °walani ipfi **vherega** nga Tshiven»a tsho ¾ambaho, ni dovhe ni ¼i shumise fhungoni ¼i pfalaho. (2)
- 3.3.3 Ri ½eeni maipfi ane ra khou a shumisa ½amusi o imelaho vhathu vha tevhelaho:
- (a) Mathitshere. (1)
- (b) Vhana vha tshikolo. (1)
- 3.3.4 Ri ½eeni ¾halutshedzo ya ipfi ¼o talelwaho nga fhasi. (2)
- 3.3.5 Fhungo asi¼i: °wana a nga si ye tshikoloni arali a songo ¼a. Inwi ¼i thomeni nga maipfi haya: A nga si ye ... (2)
- 3.3.6 Isani fhungo ¼i tevhelaho kha ¼iitiitwa: Vhana vha tshikolo vha fanela u hulisa mathitshere. (2)
- 3.3.7 Isani maipfi a tevhelaho kha vhunzhi, ni dovhe ni a shumise mafhungoni a pfalaho: ꝑwana, buꝑo. (4)
- 3.3.8 Ri ½eeni ¼ifhambanyi ¼a ipfi 'munna' ni ¼i shumise fhungoni. (2)
- 3.3.9 Hu na ipfi ¼o pa¾ekanyululaho zwi songo tea, ¼i topoleni ni ¼i ꝑwale nga nꝑila yone. Dovhani ni ¼i shumise fhungoni ¼i pfalaho. (2)

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA C : 60

KHETHEKANYO YA D: •ITHERETSHA/MA°WALWA

MBUDZISO 4

VHI°JANI •A VHA TSHILAHU - H MU°HAMARI

Fhindulani mbudziso MBILI kha ¾hanu dzi tevhelaho.

4.1 Vhalani mafhungo asia uri ni kone u fhindula mbudziso dzi no a tevhela.

VHA FHEDZA NGA U RI: ''WELCOME TO THE AIDS CLUB''

''Khotsi a Mpho afha vha songo vhuya vha tshuwa tshithu na khathihi. Tshavho kha hu vhe u fulufhela n½e. Hafhu ndi sa athu vhuya nda vha shonisa na uvha na ¼ithihi.''
''Arali na nga zwi kona, ni »o vhona ri tshi ¼a mapfura nga lebula. A nga vha Mkhize u uo tou shona lune a uo tou fhedza nga u vhunaila a tshi livha hayani Hazulu.''

- 4.1.1 Mafhungo aya a khou ambiwa nga vhone, nahone vhe ngafhi? (3)
- 4.1.2 Tshipuga tshe bishopho Mkhize vha tshi wana Moscow ndi tsha mini? (1)
- 4.1.3 No guda mini nga zwe zwa itwa bishopho Mkhize? (2)
- 4.1.4 Musi muambi a tshi ri ''ni uo vhona ri tshi ¼a mapfura nga lebula'', o vha a tshi khou amba mini? (1)
- 4.1.5 Musi bishopho Mkhize vha tshi ri ''vho dzhafurou ndi tshitumbu'' ndi mbuno kana ndi kuvhonele kwavho? Tikedzani phindulo ya½u. (3)

KANA

4.2 Vhalani mafhungo asia uri ni kone u fhindula mbudziso dzi no a tevhela.

°WANA A SI WASHU

''Uyu musidzana a tshi tou phinyela lune a tsirwa nga tshifha¾o tsha poswo, Angie a mbo u ¼amela thekhisi. Sa izwi vhatu vha tshi dzula vho uala afho ku»oroboni ukwo, na thekhisi a yo ngo vhuya ya lenga u uala. Yo ri i tshi thoma u takuwa Angie a thoma u takala nge a vhona zwi songo vhuya zwa mu dzhiela na awara u swikela ndivho yawe.''

- 4.2.1 Bulani uri Angie o vha o takalela mini musithekhisi i tshi takuwa. (2)

- 4.2.2 Ndi ngani Angie o tswa ¿wana? (2)
- 4.2.3 Ndi ngani Angie o hana munna a tshi ri u fanela u ya u ¼oliwa nga dokotela uri a vhone uri ndi mini tshi no khou lengisa ¿wana uri a bebwe? (2)
- 4.2.4 No guda mini kha iyi nganeapfufhi? Tikedzani. (4)

KANA

- 4.3 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

ZWI TOU NGA MAFHUNGO NDI VHO-DOLLY

'Zwino kha hu ri ¼i¿we uvvha nga madekwana Vho-Munaka vha ye u ¼amba Tshipise vha songo fara zwa u ¼amba. U swika henefha¼a, vha dodoma uri vha si vhone nga vhathu. Vha tshi swika fha¼a tsini na madzhesi hune vhathu vha anea zwiambaro, vha mbo ¼i hovha zwiambaro zwa Vho-Tshobe vha zwi tswa vha ¼uwa nazwo. Nga itsho tshifhinga ndi musu hu sa athu tou vha na vhathu vhanzhi afho Tshipise.'

- 4.3.1 Vho-Tshobe vho ¼uwa vho ambara mini musu Vho-Makana vho tswa zwiambaro zwavho? (2)
- 4.3.2 Vho-Dolly vho vha vho tshuwa mini musu Vho-Tshobe vha tshi dzhena n¼uni? (2)
- 4.3.3 Ndi ngoho naa uri Vho-Tshobe vho vhuya vha penga? Tikedzani. (3)
- 4.3.4 U ya nga kuvhonele kwa Vho-Dolly, Vho-Tshobe vha a penga? Tikedzani. (3)

KANA

- 4.4 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni ¼o kona u fhindula mbudziso.

VHA ¼O TOU ZWI MINI?

'Ndi fhulufhela uri tsho itaho zwauro ndi ¼ihunge fhano kamarani ino, vha ¼o tshi pfesesa sa izwi yo vha yo no shanduka yanga. Zwe nda ita ¼amusu ndi vhona zwi khwine u fhirisa u tambudzwa nga u vha tshivhotshwa tsha n¼u yavho ngeno vhasadzi vho tou »adza shango. Kha vha zwi ¼ivhe uri u ¼uwa ha mme anga vvhadzi nge nda vha dzhiela n¼u, a zwi n¼ei mulalo na khofhe na khathihi. U fhambana na vhtushilo, ndo vhona zwi khwine u fhirisa u ¼olou tshila vhukati ha shango ¼i sa n¼anganedzi nge nda dzhiela mme n¼u naho ndo tou kombetshedzwa.'

- 4.4.1 Mme a Alice ndi nnyi? (1)
- 4.4.2 Ndi mini tsho %uwisaho mme a Alice vhuhadzi? (2)
- 4.4.3 Vhushaka ha Alice na Vho-¶aswa ndi vhufhio? (2)
- 4.4.4 Ndi ngani Alice o pihunga? (2)
- 4.4.5 Vhu%anzi ha uri Alice o lovha nga mini ho wanala hani? (3)

KANA

4.5 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso.

VHA FHELELA BVUNGWI

'Alice, ri sumbedzeni he na dzumba hone zwidzidzivhadzi zwa Cocaine na Heroini. Arali na sa ralo ni pivhe uri khothe yo ni lumbama lwa tshifhinga tshilapfu.'
Vho-Sedzheni Phanguphangu vha tshi ralo ndi musu vho no zwi vhona zwauri vha khou pinetisela %ifhedzi. Madzuloni a uri Alice a vha fhindule, a vha furalela a vula firidzhi yawe a shela ngilasi ya waini a nwa. Vho-Khoza vha tshi vhona a tshi furalela.
Vho-Phanguphangu vha dovha u mu vhudzisa yenei%a mbudziso nthihi ye ya vha yo vhudziswa nga mushumisani wavho Vho-Phanguphangu.'

- 4.5.1 Bulani madzina mavhili a mapholisa vhe vha pa u fara Alice lwa u thoma. (2)
- 4.5.2 Alice o vha a tshi shuma ngafhi? (1)
- 4.5.3 Alice u na vhushaka-ue na Vho-Fani? (1)
- 4.5.4 Ndi tshini tshe tsha vha tshi tshi ita uri Alice a si vhe na nyofho? (3)
- 4.5.5 Alice u vhona vhatu vhe vha ya vhupholisani vhe vhatu vho feilesaho kana vho phasaho nga 'efe'. Ndi mbuno kana ndi kuvhonele kwa Alice? (3)

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA D: 20

MARAGAGU¹E: 120

4.5.4 Mbuyha ndi mini? (2)

4.5.5 Ni guda mini nga lungano ulu? Bulani zwivhili. (2)

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA D: 20

MARAGAGU¹E: 120

